

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
О. А. Політова
« ____ » _____ 2025 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ В
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

Виконав:

студент 4 курсу, групи ІБАСб-1-21-4.0д
Харлампієв Даніял Рахімович
(прізвище, ім'я та по батькові)

Науковий керівник:
Кандидат наук, доцент

Євген Олександрович Малюк
(прізвище, ім'я та по батькові)

РЕФЕРАТ

Бакалаврська кваліфікаційна робота на тему: **«Протидія дезінформації та пропаганді в інформаційному просторі України: проблеми і перспективи»** включає 60 сторінок та 55 використаних джерел.

Ключові слова: *дезінформація, пропаганда, штучний інтелект, інформаційна грамотність, бібліотека.*

Об'єктом дослідження є дезінформація та пропаганда як соціальні та інформаційно-комунікаційні явища в умовах сучасного суспільства.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та підходи до протидії дезінформації та пропаганді в інформаційному просторі України.

Мета дослідження – систематизувати теоретичні засади феномена дезінформації та пропаганди в інформаційному просторі України, особливості процесу протидії цим явищам та обґрунтувати перспективні напрями зміцнення інформаційної безпеки через розвиток медіаосвіти, підвищення рівня інформаційної грамотності та впровадження цифрових технологій й інструментів штучного інтелекту.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження були загальнонаукові та спеціальні документознавчі методи, зокрема аналіз і синтез (вивчення наукових підходів до понять дезінформації та пропаганди); дедукція (формулювання висновків на основі вивчених джерел); контент-аналіз (аналіз наукових праць та публікацій у медіа та на цифрових платформах); системний підхід – для розгляду дезінформації як елементу гібридного впливу; інформаційно-аналітичні методи – для опрацювання джерел, документів, статистичних та фактчекінгових матеріалів.

Результати роботи та їх новизна полягають в узагальненні сучасних підходів до протидії дезінформації, виявленні ключових проблем та формуванні пропозицій щодо покращення інформаційної грамотності населення та розвиток медіаосвіти в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дипломної роботи полягає в удосконаленні інформаційно-просвітницької діяльності бібліотек в умовах зростання інформаційних загроз. У межах дослідження було запропоновано рекомендації щодо формування стійкості користувачів до дезінформації та пропаганди для бібліотечних установ, які містять практичні кейси, інструменти фактчекінгу, приклади ефективної взаємодії з аудиторією, що спрямовані на підвищення рівня інформаційної грамотності різних вікових груп. Матеріали дослідження можуть скласти основу для проведення практичних занять, тренінгів, семінарів із медіа грамотності.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I.....	9
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ	9
1.1 Феномен дезінформації та пропаганди в науковій літературі.....	9
1.2 Теоретичні засади дезінформації і пропаганди.....	15
1.3 Основні канали та механізми поширення дезінформації в Україні	22
Висновки до I розділу	27
РОЗДІЛ II	29
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ.....	29
2.1 Державна політика України у сфері протидії дезінформації.....	29
2.2.Роль громадянського суспільства, ЗМІ та фактчекінгових організацій у протидії інформаційним загрозам	35
2.3. Основні проблеми та виклики у сфері протидії дезінформації в Україні	40
Висновки до II розділу	43
РОЗДІЛ III	45
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	45
3.1. Покращення інформаційної грамотності населення та розвиток медіаосвіти	45
3.2. Використання цифрових інструментів та штучного інтелекту для боротьби з дезінформацією	51
Висновки до III розділу.....	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Актуальність. У сучасному інформаційному суспільстві, де цифрові технології стали основним середовищем комунікації, проблема дезінформації та пропаганди набула особливої гостроти. Ці явища активно використовуються як інструменти гібридної війни, спрямовані на маніпуляцію свідомістю громадян, дестабілізацію суспільства, підлив довіри до державних інституцій та демократичних процесів. В умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну інформаційна безпека перетворилася на один із ключових пріоритетів державної політики, а здатність суспільства протистояти фейкам, маніпуляціям і інформаційним атакам стала запорукою національної стійкості.

Дослідження проблем дезінформації та пропаганди в інформаційному просторі України з позиції інформаційної науки є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє не лише вивчити загрози, але й запропонувати практичні інструменти протидії на рівні установ, які працюють з інформаційними потоками, документами, знаннями та користувачами. Також це набуває особливої значущості в умовах цифрової трансформації, коли традиційні канали комунікації поєднуються з новими цифровими платформами, що можуть стати джерелами як достовірної інформації, так і маніпуляцій.

Стан розробки проблеми. Проблематика протидії дезінформації та пропаганді розглядається в наукових працях українських і зарубіжних дослідників, зокрема таких як Н. Васильєва [9], Т. Варга [8], Ю. Мельник [32], О. Дятковський [20], О. Самчинська [47], І. Березанська [5], Л. Дунаєва [19] та інші. Значну увагу цій темі приділяють аналітичні центри, зокрема StopFake [37], VoxCheck [38], Детектор Медіа [36], Інститут масової інформації [40], а також державні інституції – Рада національної безпеки і оборони, Міністерство культури та інформаційної політики України. Попри наявність значного наукового доробку, потребує подальшого дослідження системний аналіз ефективності заходів протидії дезінформації, з урахуванням нових

викликів, тенденцій та технологічних загроз.

Мета дослідження – систематизувати теоретичні засади феномена дезінформації та пропаганди в інформаційному просторі України, особливості процесу протидії цим явищам та обґрунтувати перспективні напрями зміцнення інформаційної безпеки через розвиток медіаосвіти, підвищення рівня інформаційної грамотності та впровадження цифрових технологій й інструментів штучного інтелекту.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- розкрити сутність понять «дезінформація» та «пропаганда» у сучасному науковому дискурсі;
- проаналізувати теоретичні підходи до вивчення дезінформації та пропаганди;
- визначити основні канали та механізми поширення дезінформації в Україні;
- дослідити державну політику України у сфері протидії дезінформації;
- проаналізувати роль інститутів громадянського суспільства, медіа та фактчекінгових організацій у боротьбі з інформаційними загрозами;
- виявити основні проблеми та виклики у сфері протидії дезінформації та пропаганді;
- оцінити потенціал розвитку медіаосвіти та інформаційної грамотності як способу підвищення стійкості суспільства до дезінформації;
- визначити перспективи використання цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту для боротьби з дезінформацією.

Об'єктом дослідження є дезінформація та пропаганда як соціальні та інформаційно-комунікаційні явища в умовах сучасного суспільства.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та підходи до протидії дезінформації та пропаганді в інформаційному просторі України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження були загальнонаукові та спеціальні документознавчі методи, зокрема аналіз і синтез (вивчення наукових підходів до понять дезінформації та пропаганди); дедукція

(формулювання висновків на основі вивчених джерел); контент-аналіз (аналіз наукових праць та публікацій у медіа та на цифрових платформах); системний підхід – для розгляду дезінформації як елементу гібридного впливу; інформаційно-аналітичні методи – для опрацювання джерел, документів, статистичних та фактчекінгових матеріалів.

Інформаційною базою для проведення дослідження стали:

- нормативно-правові акти України: Закон України «Про інформацію», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про медіа», Закон України «Про національну безпеку України», Стратегія інформаційної безпеки України (затверджена Указом Президента №685/2021);
- міжнародні документи, зокрема Рекомендації Ради Європи щодо протидії дезінформації, документи ООН з питань інформаційної безпеки, Handbook on good practice in countering disinformation [3];
- статистичні, аналітичні та методичні матеріали, зокрема звіти Центру протидії дезінформації [41], Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки [42], Детектора медіа [36], VoxCheck [38], StopFake [37] тощо;
- наукові джерела: монографії, наукові статті, тези конференцій, зокрема праці Н. Васильєвої [9], Т. Варги [8], В. Гапія, Ю. Мельника [32], О. Дятковського [20], О. Самчинської [47], В. Тімашова [50], Ю. Лучко [30], І. Березанської [5], І. Передерія [43], Д. Дубової [18], Л. Дунаєвої [19], Т. Яворської [55] та ін.;
- енциклопедичні та довідкові джерела;
- електронні ресурси, бази даних та інтернет-джерела, зокрема офіційні сайти Центру протидії дезінформації [41], «Детектор медіа» [36], «По той бік новин» [35], «StopFake» [37], «VoxCheck» [38], «Без брехні» [39], фейсбук-спільнота «НотаЄнота» [53], інформаційні портали, електронні бібліотеки та наукові онлайн-видання.

Наукова новизна дослідження полягає у конкретизації ролі бібліотек як ключових суб'єктів протидії дезінформації та пропаганді в інформаційному

просторі України. Уперше систематизовано сучасні цифрові інструменти адаптовані до використання у бібліотечній практиці.

Практичне значення одержаних результатів дипломної роботи полягає в удосконаленні інформаційно-просвітницької діяльності бібліотек в умовах зростання інформаційних загроз. У межах дослідження було запропоновано рекомендації щодо формування стійкості користувачів до дезінформації та пропаганди для бібліотечних установ, які містять практичні кейси, інструменти фактчекінгу, приклади ефективної взаємодії з аудиторією, що спрямовані на підвищення рівня інформаційної грамотності різних вікових груп. Матеріали дослідження можуть скласти основу для проведення практичних занять, тренінгів, семінарів із медіа грамотності.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження дипломної роботи висвітлювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «КУЛЬТУРА, ІНФОРМАЦІЯ, КОМУНІКАЦІЯ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДІАЛОГ» (10 квітня 2025 року) та у публікації тез: «ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ».

Структура бакалаврської роботи зумовлена логікою та визначена послідовністю вирішення основних завдань дослідження. Дипломна робота складається з реферату, вступу, трьох розділів, висновків, а також списку використаної літератури, яка включає 53 найменувань видань. Загальний обсяг тексту становить 60 сторінок. Основний зміст викладено на 57 сторінках.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, новизну, практичне значення та інформаційну базу роботи.

У першому розділі представлено теоретичний аналіз широкого кола наукових джерел, присвячених вивченню дезінформації та пропаганди як соціально-комунікаційних явищ, розкрито сутність цих понять, теоретичні підходи до їх вивчення, а також охарактеризовано основні канали та механізми поширення дезінформації в інформаційному просторі України.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану протидії дезінформації та пропаганді в Україні. У ньому розглянуто державну інформаційну політику, роль громадянського суспільства, медіа та фактчекінгових організацій, а також виявлено основні проблеми та виклики, з якими стикається Україна у сфері інформаційної безпеки.

У третьому розділі визначено перспективні напрями підвищення ефективності протидії дезінформації. Особливу увагу приділено розвитку медіаосвіти та інформаційної грамотності населення, а також використанню сучасних цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту, які виступають як ефективним засобом боротьби з інформаційними загрозами, так і потенційним джерелом їх поширення.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1 Феномен дезінформації та пропаганди в науковій літературі

Дезінформація та пропаганда є важливими складовими інформаційного простору, які активно використовуються для формування суспільної думки, впливу на масову свідомість та маніпулювання політичними і соціальними процесами. У науковій літературі ці явища розглядаються з різних точок зору, зокрема з позицій політології, соціології, комунікаційних наук та психології.

Проблематика дезінформації та використання інформації як засобу протистояння набула особливої актуальності на початку XXI століття з розвитком інформаційних технологій. Оскільки суспільство дедалі більше покладається на онлайн-платформи та соціальні медіа як основні джерела новин і комунікації, маніпуляції та спотворення фактів досягли безпрецедентних масштабів, що становить серйозну загрозу демократичним процесам, суспільній довірі та глобальній стабільності.

Проблема дезінформації та пропаганди існує вже багато років. Серед іноземної науково-теоретичної доктрини дезінформацію як негативне суспільно-політичне явище розглядали Е.Кьюлотті та Дж.Сьютер.

В українській науковій думці особливе місце займає вивчення дезінформаційних загроз у контексті гібридної війни та інформаційного протистояння. Українські дослідники аналізують роль пропаганди в російсько-українському конфлікті, виявляючи механізми її впливу на громадську думку, політичні процеси та міжнародні відносини. Вивченню явищ пропаганди та контрпропаганди присвятили свої наукові роботи такі дослідники, як В. Гапій, Ю. Горбань, В. Горбулін, Ж. Денисюк, В. Зеленін, Н. Кононенко, У. Коруц, О. Мильченко, Л. Нагорна, Б. Парахноський, Г. Почепцов, О. Розумний, О. Стяжкіна, Г. Яворська тощо. Їх дослідження охоплюють широке коло аспектів, серед яких формування державної інформаційної політики, ведення інформаційних та гібридних війн, а також застосування маніпулятивних технологій.

Дослідниця О. Самчинська проаналізувала та запропонувала декілька підходів до трактування поняття «дезінформація» в українській науковій літературі. У своїй статті “Дезінформація: поняття та сутність” вона

проаналізувала існуючі підходи до визначення поняття «дезінформація», а також представила запропоновані науковцями та закріплені та/або згадані в міжнародних і національних нормативно-правових актах і словниках. Автор наполягає розмежовувати поняття «дезінформація» та «недостовірна інформація» [47].

Васильєва Н. В. у своїй статті «Пропаганда як складова інформаційно-комунікативної політики і загроза національній безпеці» (2022) досліджує сутність пропаганди з позиції державного управління. Авторка аналізує її роль у державній інформаційній політиці та комунікації між різними суб'єктами, наводячи конкретні приклади використання [9]. У статті представлено класифікацію пропаганди, а також методи, які Росія застосовує для маніпуляції громадською думкою. Доведено, що пропаганда є потужним засобом інформаційного впливу, що здатен формувати суспільні настрої та становити загрозу національній безпеці.

Досліджуючи феномен пропаганди як інструменту інформаційного впливу, варто звернути увагу й на ширший контекст дезінформації та її наслідків для державної інформаційної політики. У цьому контексті важливим є дослідження Мельника Ю. «Вплив дезінформації на державну інформаційну політику: вітчизняний та зарубіжний досвід» (2023). У своїй статті автор визначає ключові орієнтири дезінформації як негативного суспільно-політичного явища, а також аналізує правові та політичні механізми боротьби з нею. Дослідження охоплює досвід України та розвинених країн, демонструючи різні підходи до нейтралізації інформаційних загроз [32].

Тімашов В., Ніколаєва Л. та Михайличенко В. у статті «Правовий захист суспільства від дезінформації» (2022) аналізують механізми захисту від шкідливої інформації, пропонуючи власні визначення понять «шкідлива інформація», «дезінформація» та «пропаганда». Автори окреслюють ключові ознаки цих явищ, методи їх поширення та суб'єктів, які їх використовують, а також визначають об'єкти, що стають мішенню інформаційного впливу. Особливу увагу приділено видам шкоди, яку спричиняє дезінформація,

підкреслюючи її загрози для суспільної безпеки та правового порядку [50].

Важливу роль у протидії дезінформації відіграють суб'єкти публічної влади, які впроваджують відповідні механізми на національному та міжнародному рівнях.

У статті Дятковського О.С. «Діяльність суб'єктів публічної влади в системі протидії дезінформації: вітчизняний та зарубіжний досвід» проаналізовано шляхи боротьби з дезінформацією як в Україні, так і за її межами. Автор визначає зміст поняття «дезінформація» та систематизує перелік суб'єктів, що беруть участь у протидії цьому явищу [20]. Окрему увагу приділено співпраці державних інституцій із міжнародними організаціями та громадянським суспільством у зміцненні інформаційної безпеки.

Сучасний інформаційний простір зазнає значного впливу дезінформації, особливо через соціальні мережі, де маніпулятивний контент поширюється надзвичайно швидко. У статті Літвінчук І. С. «Дезінформація в соціальних мережах: алгоритми протидії» досліджено механізми розповсюдження фейкових новин у цифровому середовищі та запропоновано алгоритми боротьби з ними. Автор акцентує увагу на тому, що соціальні платформи стають осередками інформаційних маніпуляцій, а ефективність боротьби з дезінформацією залежить від технологічних рішень та співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством. У дослідженні Лучко Ю. І. «Роль технологій штучного інтелекту в поширенні та боротьбі з дезінформацією» проаналізовано, як алгоритми ШІ використовуються для створення фейкових новин, deepfake-контенту, автоматизованого поширення маніпулятивної інформації через ботоферми та анонімні акаунти. Водночас штучний інтелект допомагає розпізнавати фейки, аналізувати джерела та відстежувати аномальні патерни поширення інформації [30]. Використання машинного навчання та алгоритмів обробки природної мови сприяє розвитку автоматизованих методів фактчекінгу, що значно покращує модерацію контенту та забезпечує більш ефективний захист інформаційного простору від загроз.

У бібліотекознавстві феномен дезінформації та пропаганди розглядається передусім крізь призму інформаційної культури, медіаграмотності та управління інформаційними потоками. Бібліотеки як соціальні інституції відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до достовірної інформації, сприяючи розвитку критичного мислення серед користувачів. У цьому контексті дезінформація постає не лише як загроза достовірності знань, а й як виклик для професійної діяльності бібліотекарів, які повинні володіти навичками оцінки джерел та навчати цьому інших.

Наукова література з бібліотекознавства аналізує механізми поширення пропаганди через інформаційні ресурси, бібліотечні фонди та цифрові платформи. Особливий акцент робиться на необхідності розробки систем ефективного фактчекінгу, каталогізації та класифікації наукових і публіцистичних джерел, а також на впровадженні програм з медіаграмотності. Дослідники звертають увагу на роль бібліотек у боротьбі з дезінформацією через організацію освітніх заходів, створення спеціалізованих довідкових матеріалів і розвиток співпраці з науковими установами та журналістами.

Університету Григорія Сковороди в Переяславі І. Березанська, О. Плужник та В. Дуда у статті «Бібліотеки України в умовах російсько-української війни: нові виклики та напрями діяльності» наголошують, що в умовах війни бібліотеки виконують важливу місію у сфері інформаційної безпеки. Вони активно сприяють поширенню достовірних відомостей серед громадян, протидіючи ворожій пропаганді та інформаційним маніпуляціям. В умовах гібридної війни, де інформація використовується як зброя, бібліотеки стають осередками правдивої та перевіреної інформації, допомагаючи людям уникати дезінформації та формувати об'єктивне уявлення про події [5].

Бібліотеки організовують освітні заходи, тренінги та вебінари з інформаційної грамотності, навчання з розпізнавання фейкових новин і маніпуляцій. Через ці ініціативи вони допомагають громадянам не тільки орієнтуватися у великому потоці інформації, але й навчитися критично

ставитися до джерел, з яких вона надходить. Такі заходи сприяють формуванню в суспільстві культури безпечного споживання інформації, що є важливим елементом боротьби з інформаційними загрозами. В сучасних умовах особливо важливо розробляти ефективні методи протидії дезінформаційним кампаніям, підвищувати рівень медіаграмотності населення та створювати науково обґрунтовані механізми інформаційної безпеки.

В умовах сьогодення дезінформація є однією із загроз не лише для національної безпеки окремих держав, але й для усього демократичного світу, європейських цінностей та міжнародної безпеки. Практики дезінформації набули особливого поширення в контексті гібридної агресії росії проти України, де цей інструмент використовується як дієвий інструмент для посилення соціальної напруги, розпалювання внутрішніх конфліктів та маніпулювання громадською думкою. Про це, а також про боротьбу з дезінформацією, йшлося на конференції «Об'єднання медіаспільнот в епоху дезінформації» 8 березня 2023 року, організованій Європейським Союзом у Сараєво з нагоди річниці початку вторгнення росії в Україну. За інформацією Укрінформ, головний редактор проєкту StopFake Євген Федченко зазначив на конференції наступне: «Дезінформація, або те, що росія називає журналістикою, не тільки допомагає вбивати, але й безпосередньо вбиває людей. Кожен наратив, який проштовхує росія, веде до дегуманізації та делегітимізації України, роблячи агресію прийнятною з російської точки зору». Він також наголосив, що російська дезінформація проти України – це не одноразове чи випадкове явище, а тривалий процес – це історії, в яких окремі фрагменти фейкових новин вплітаються в наративи, які залишаються в пам'яті людей. Для того, щоб протистояти дезінформації та маніпуляціям, які вміло використовують та поширюють російські медіа, громадяни мають фільтрувати інформацію, аналізувати та звертати увагу на джерела інформації, власників медіа. А ще держава має впроваджувати необхідну інформаційну

політику швидкого реагування, використовуючи сучасні технології, насамперед штучний інтелект [8, с. 530].

Дезінформація визначається як навмисне спотворення чи фабрикація інформації з метою введення в оману певних груп населення або суспільства загалом. Дезінформаційні кампанії можуть здійснюватися через традиційні засоби масової інформації (телебачення, радіо, друковані видання), а також через цифрові платформи, такі як соціальні мережі та месенджери. Вона часто супроводжується маніпуляціями, напівправдою або відкритою брехнею, що ускладнює розрізнення фактів і фікцій.

У сучасному контексті загарбницької війни Росії проти України та інформаційного протистояння, окремо варто дослідити поняття «пропаганда». Саме визначення «пропаганда» з'явилося після заснування папою Григорієм XV Конгрегації поширення віри, однак досліджуватися почало набагато пізніше у період після Другої світової війни. Зважаючи на старе походження явища пропаганди, одним з найбільш ранніх прикладів цього феномену є преамбула до Зведення законів Хаммурапі, в якій було написано, що вони створені для встановлення рівноправ'я та справедливості в у суспільстві, а також для захисту малозаможних верств населення. При цьому, згідно з пізніми дослідженнями істориків, переважно було спрямовано саме на ідеологічну підтримку заможних груп суспільства за рахунок бідних людей.

Пропаганда, своєю чергою, є більш широким поняттям, яке охоплює систематичне поширення ідеологічних наративів, спрямованих на зміну уявлень, переконань та поведінки аудиторії. Вона може мати як позитивний, так і негативний характер, залежно від її мети та методів реалізації. Науковці відзначають, що пропаганда є невід'ємною складовою політичних процесів і застосовується як демократичними, так і авторитарними режимами.

Дослідники, такі як Ж. Еллул, Г. Лассуелл та Е. Бернейс, визначають пропаганду як інструмент впливу, що спирається на психологічні та соціальні механізми. Вони звертають увагу на роль масової культури, медіа і політичних

інститутів у поширенні пропагандистських наративів. У сучасних умовах окрему увагу приділяють цифровій пропаганді, яка поширюється через соціальні мережі, ботів і алгоритмічно керовані інформаційні кампанії.

З точки зору політичного інформаційного впливу, пропагандою можна вважати поширення інформації, що мають вплинути на політичний настрій та переконання населення, часто – через потужні емоційні стимули. За видами та ступенями цього впливу розрізняють білу, сіру та чорну пропаганду. Біла пропаганда визнається джерелами інформації, які займаються її розповсюдженням (найменш небезпечна). У “сірій” пропаганді джерела не називаються та залишаються невідомими. Чорна пропаганда поширюється як інформація, яку начебто було опубліковано іншим джерелом, що є неправдою.

1.2 Теоретичні засади дезінформації і пропаганди

Дезінформація та пропаганда є потужними інструментами впливу на суспільну свідомість, що використовуються у політичній, економічній та соціальній сферах. Їхнє вивчення має ключове значення для розуміння механізмів маніпуляції інформацією, формування громадської думки та впливу на поведінку мас. У цьому пункті дослідження розглядаються теоретичні засади дезінформації та пропаганди, зокрема їхні визначення, характерні риси, методи поширення, а також відмінності між цими явищами.

У дослідженнях дезінформації зазвичай розглядаються два основних поняття: «фейкові новини» та «дезінформація». Поняття фейкових новин охоплює навмисно створений або викривлено поданий інформаційний матеріал (мізінформацію), що видається за достовірні відомості. Дезінформація, у свою чергу, має ширше значення, включаючи неправдивий або маніпулятивний контент, до якого відносять пропаганду, конспірологічні теорії та чутки. Важливо зазначити, що джерелом дезінформації може бути не

лише державна влада – значну роль у її поширенні відіграють звичайні користувачі, які свідомо або несвідомо передають спотворену інформацію.

Ці інформаційні методи використовують соціальні зв'язки у сучасних комунікаційних технологіях та вірусні здатності цифрових мереж, часто націлюючись на сприятливу аудиторію (так звані інформаційні бульбашки), щоб впливати на громадську думку, посилювати розбіжності або досягати політичних, економічних чи ідеологічних цілей. Таким чином, наслідки поширення фейкових новин і дезінформації виходять далеко за рамки індивідуальних упереджень, впливаючи на політичну атмосферу, соціальний настрій та навіть міжнародну безпеку.

Одним із аспектів дезінформації як політичного інструменти є здатність інформації психологічно впливати на цільову аудиторію. При цьому, психологічний аспект впливу на суспільну думку має значення як на локальному, так і на глобальному рівні. З початку минулого століття дослідження медіа почали робити своїм дослідницьким фокусом здатності медіа застосовувати різні прийоми впливу на громадський настрій, у тому ж числі, включаючи пропаганду. Ці інструменти стали більш складними та здатними до впливу на міжнародні аудиторії із розвитком технологій моментальної комунікації. Отож, ми можемо визначити дезінформацію як будь-яку неправдиву інформація. У той же час, деякі дослідники стверджують що фейкова інформація може бути лише підтипом дезінформації, метою створення якої є здійснення інформаційної маніпуляції щодо реципієнта, також імітуючи формат новин. Як ми вже зазначили раніше, цифрові платформи наразі стали популярними ресурсами для отримання інформації щодо будь-якої теми. Оскільки поширення інформації відбувається набагато швидше саме через інтернет, велика кількість неправдивих новин та дезінформації може поширюватися із використанням соціальних мереж, переслідуючи різні цілі починаючи від фінансових до політичних здобутків.

У Кембриджському словнику (Cambridge Dictionary) дезінформацію як явище пропонують розглядати у якості «неправдивих даних, метою

яких є введення населення (суспільства) в оману». Водночас, Організація Об'єднаних Націй (ООН) визначає дезінформацію як «сукупність неправдивих (фейкових) новин або новинних блоків, спрямованих на маніпуляцію суспільною свідомістю та думкою шляхом пропонування антидемократичних інфоприводів» [2]. У Посібникову протидії дезінформації на локальному та регіональному рівнях 2022 р. дезінформація висвітлюється у декількох проєкціях – від приватного феномену (екстримізм-індукованих дій та впровадження онлайн-дезінформації як субскладника глобалізації) до публічно-загального феномену даного процесу (дестабілізації демократичних правових режимів шляхом проведення масових дезінформаційних кампаній, покликаних вплинути на державні, політичні, виборчі, соціальні та соціально-політичні процеси у певній країні [3].

В Україні існує розуміння небезпеки цього явища, про що свідчить визначення дезінформації як одного з викликів та загроз національним інтересам на рівні стратегічних нормативно-правових актів та створення спеціального робочого органу Ради національної безпеки і оборони України – Центру протидії дезінформації [40]. Водночас у національному законодавстві відсутнє визначення терміну «дезінформація».

Згідно твердження О. Самчинської, сутність дезінформації полягає у публікації заздалегідь неправдивих відомостей про будь-яку соціально значущу, найчастіше політичну, подію [47]. Завданням кампаній по боротьбі із дезінформацією, відтак, виступає нівелювання або попередження заздалегідь відомих оманливих даних. Фактор заздалегідь відомої неправдивої інформації є своєрідним визначником дезінформації як політико-медійного процесу, внаслідок чого подібні інфоприводи/інфовкиди набувають критично-сумнівного забарвлення ще до публікації, особливо за умови, якщо суб'єкт поширення означеної інформації раніше не відзначався послідовним, достовірним та повним (повно-цінним) викладом інформації.

У контексті нашого дослідження також необхідно сконцентрувати увагу на науковій позиції В. Тімашова та інших, котрі пропонує розглядати дезінформацію як автоматично шкідливі дані, спрямовані на примусову анархічно-неконтрольовану видозміну суспільно-ціннісних орієнтирів певних соціо-етнічних груп шляхом екстраполяції (експансіювання) даної інформації на сферу державного, суспільного та (або) приватно-соціального (індивідуального) секторів. Саме дане твердження дозволяє нам ототожнити дезінформацію із порушенням правових та політичних рамок (орієнтирів), внаслідок чого (за ідеальною моделлю) такі дії повинні провокувати означені види відповідальності – так як міжнародне право нерідко виступає декларативно-недієвим інструментом врегулювання міждержавних відносин, субпредметом яких власне і виступає дезінформаційна діяльність [50].

Дезінформація є навмисним спотворенням або фабрикацією інформації з метою введення в оману аудиторії. Вона використовується для створення хибного уявлення про події, маніпуляції громадською думкою або досягнення політичних, економічних чи військових цілей. Основними характеристиками дезінформації є її навмисний характер, використання неправдивих або викривлених фактів, маніпулятивна спрямованість та широке розповсюдження через засоби масової інформації, соціальні мережі або державні інститути.

До основних ознак дезінформації можна віднести такі характеристики:

1. Адресний вплив, який здійснюється за допомогою цілеспрямованого поширення інформації на певну (цільову або масову) аудиторію.
2. Цілеспрямованість (навмисний характер поширення такої інформації).
3. Негативні (суспільно-небезпечні) наслідки.
4. Достовірно неправдива інформація, тобто її можна підтвердити або спростувати за допомогою фактчекінгу.

5. Імітаційний характер, коли неправдива інформація навмисно подається як достовірна, створюючи ілюзію правдивості.

6. «Вбудованість» у певні системи поглядів, відповідність певним переконанням. Дезінформація стосується певних переконань, відповідає певній системі переконань, дезінформація на випадкові теми не досягає мети.

7. Прив'язка до соціально значущих подій, тобто до інформації, яка має чутливий, соціально значущий характер або має особливе символічне значення для аудиторії [18, с. 24].

Дезінформація може проявлятися у різних формах, серед яких фейкові новини, що є вигаданими або перекрученими повідомленнями, поданими як правдиві. Часткова правда передбачає використання реальних фактів, але в спотвореному або вибіркового контексті, що вводить в оману. Фальсифікація документів полягає в створенні чи зміні офіційних матеріалів з метою маніпуляції суспільною думкою. Дезінформаційні кампанії – це організовані довготривалі маніпуляції інформацією для досягнення політичних чи стратегічних цілей. Окремо варто згадати діпфейки – технологічно змінені відео- та аудіоматеріали, які підробляють висловлювання або дії публічних осіб, створюючи хибне враження реальності.

Дослідниця Д. Дубова пропонує розглядати такі різновиди дезінформації: *fake fact* (неправдивий факт), який являє собою вигадану або спотворену інформацію, що подається як достовірна; *fake source* (неправдиве джерело), що означає приписування інформації ненадійним або фальшивим джерелам, а також *fake context* (неправдивий контекст), що полягає в подачі правдивої інформації в спотвореному контексті. Окрім того, важливим аспектом є невідповідність заголовка змісту (онлайн – *click-bait*), коли заголовок статті не відповідає її змісту, що є типовим методом маніпулювання в інтернет-просторі [18, с. 26-27].

Реалізація дезінформації відбувається через новинні публікації (статті, телевізійні та радіоповідомлення, онлайн-публікації), діяльність ботів, тролів та здійснення інформаційних витоків (*leaks*). Саме в новини найчастіше

зкладається дезінформація, оскільки вони є найоперативнішими й найпопулярнішими, отже, поширення буде найшвидшим й наймасовішим.

Пропаганда – це систематичне поширення ідей, фактів, поглядів або думок, спрямованих на формування певної світоглядної позиції, політичної або соціальної поведінки. Вона може мати як позитивний характер (наприклад, просвітницька або патріотична пропаганда), так і негативний, що пов'язаний із маніпуляцією свідомістю.

Основними рисами пропаганди є її масовий характер, повторюваність, використання емоційного впливу та тенденційність у поданні інформації. Вона зазвичай базується на чорно-білому світосприйнятті, створюючи чіткий поділ на "своїх" і "чужих".

Пропаганда, залежно від своїх цілей і методів впливу, поділяється на кілька основних типів. Політична пропаганда спрямована на підтримку або дискредитацію певних політичних ідеологій, партій чи лідерів, використовуючи різні маніпуляції для формування громадської думки. Військова пропаганда має на меті підвищення бойового духу війська та деморалізацію супротивника, формуючи враження про велич і непереможність власних сил. Соціальна пропаганда працює на формування певних суспільних норм і цінностей, таких як популяризація здорового способу життя або екологічної свідомості. Релігійна пропаганда застосовується для поширення або захисту релігійних доктрин, впливаючи на переконання та віру людей. Нарешті, комерційна пропаганда націлена на маніпулювання споживацькими уподобаннями, часто використовується в рекламі для створення попиту на товари та послуги.

Пропаганда як засіб впливу широко використовується під час воєнних дій. Значною мірою вона формує сприйняття подій у суспільстві. Поняття «пропаганда» досить багатогранне, але в останні роки воно найчастіше використовується в комплексі з поняттям «інформація». На відміну від об'єктивного представлення інформації, пропаганда подає її вибірково, щоб заохотити до певних узагальнень, або використовує

емоційно заряджені повідомлення для того, щоб викликати емоційну, а не раціональну реакцію на подану інформацію. Оскільки пропагандист має конкретну мету, і для її досягнення він свідомо вибирає факти, аргументи та символи і подає їх таким чином, щоб досягти найбільшого ефекту [8, с. 527].

Пропаганда є одним із провідних інструментів інформаційної агресії проти України та використовується у комплексі з іншими методами гібридної війни. Головною особливістю цього процесу є активне використання маніпулятивних технологій, спрямованих на дестабілізацію громадської думки, поширення дезінформації та формування неправдивих наративів серед цільової аудиторії.

Таким чином, дезінформація та пропаганда є потужними інструментами впливу на масову свідомість. Дезінформація спрямована на створення хибної реальності, тоді як пропаганда може мати як маніпулятивний, так і просвітницький характер. У сучасному світі інформаційні технології значно посилили ефективність обох явищ, що робить критичне мислення необхідною навичкою для протидії маніпулятивному впливу на суспільство.

1.3 Основні канали та механізми поширення дезінформації в Україні

Основні канали поширення дезінформації можна поділити на три основні категорії:

- Медіаресурси та інституції, безпосередньо пов'язані з агресором.
- Місцеві канали комунікації, які перебувають під контролем агентів впливу.
- Ситуативні розповсюджувачі дезінформації, яких експлуатує агресор через відсутність запобіжників.

Першу категорію становлять медіаресурси та інституції, які безпосередньо контролюються агресором. До них належать державні

телеканали, інформаційні агентства та онлайн-платформи, які поширюють офіційну пропаганду й дезінформацію. Наприклад, такі російські медіа, як RT і Sputnik, працюють під керівництвом державних структур, проте намагаються позиціонувати себе як незалежні інформаційні ресурси. Вони адаптують дезінформаційні наративи відповідно до аудиторії: якщо внутрішні російські телеканали відкрито транслюють кремлівські меседжі, то міжнародні агентства подають їх у більш завуальованій формі, щоб здаватися об'єктивними джерелами інформації.

Друга група – це місцеві канали комунікації, які контролюють агенти впливу. До них належать проросійські медіа в інших країнах, що підтримують російські наративи, а також окремі політики, громадські організації та навіть релігійні структури. В Україні такими ресурсами були телеканали 112, NewsOne і ZIK, які до введення санкцій активно поширювали прокремлівські меседжі. Також до цієї категорії входять місцеві лідери думок, політичні діячі й організації, що використовують культурні, історичні та освітні ініціативи для маніпулювання громадською думкою.

Окрему роль відіграють онлайн-медіа та месенджери. Популярні соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok) залишаються одним із головних майданчиків для розповсюдження дезінформації. Сьогодні маніпулятивний контент поширюється через ботоферми, фейкові акаунти та алгоритмічні маніпуляції, які сприяють штучному підвищенню охоплення. Особливо активно використовуються короткі відео та інтерактивний контент, що апелює до емоцій та спрощує складні питання.

Останні роки закриті групи та анонімні канали в месенджерах стали ще більш впливовими каналами дезінформації, оскільки контролювати їх складніше, ніж відкриті платформи. Telegram залишається основним майданчиком для поширення фейків, оскільки його анонімність дозволяє уникати відповідальності. Анонімність Telegram-каналів та відсутність якісної модерації створюють широкий простір для маніпуляцій. Проросійські та псевдоукраїнські Telegram-канали активно

використовуються для розповсюдження панічних настроїв, дискредитації влади та ЗСУ.

Також в Україні продовжує діяти мережа маловідомих сайтів, які маскуються під новинні ресурси, але фактично поширюють маніпулятивні матеріали. Ці сайти часто використовують нейтральні або навіть патріотичні назви, щоб викликати довіру в аудиторії. Вони активно публікують напівправду, сенсаційні заголовки та викривлені інтерпретації подій.

Попри зменшення впливу традиційних медіа, деякі телеканали, особливо з орієнтацією на старшу аудиторію, продовжують використовуватися для поширення пропагандистських наративів. Сьогодні особливо активними стали інформаційні кампанії, що спрямовані на підрив довіри до міжнародних партнерів України та внутрішньополітичну дестабілізацію.

Маніпулятивна інформація поширюється не лише через цифрові канали, а й на рівні особистих розмов. В умовах нестабільності та військових загроз чутки можуть відігравати важливу роль у формуванні панічних настроїв. Особливо небезпечним є цілеспрямоване поширення фейкових історій через родичів та знайомих, які стають несвідомими агентами дезінформації.

До ситуативних розповсюджувачів дезінформації може належати кожен із нас – від політичних діячів, які користуються тими ж Telegram-каналами, до пересічних громадян. Серед причин, чому люди підсвідомо поширюють недостовірну інформацію, є ефект групового мислення. Відомі психологічні експерименти Соломона Аша показали, що 75 % учасників погоджуються з очевидно неправильним твердженням під тиском більшості. В епоху тролів і ботів використання цього ефекту стало ще простішим [26].

Центр протидії дезінформації спільно з Кібердепартаментом СБУ створили списки безпечних каналів отримання інформації та виявили мережі інструментів поширення ворожої дезінформації [41].

	Президент, Перша леді та Офіс Президента України	
1	Zelenskiy / Official	https://t.me/V_Zelenskiy_official
2	Олена Зеленська Olena Zelenska	https://t.me/FirstLadyOfUkraine
3	Офіс Президента	https://t.me/OP-UA
4	Андрій Єрмак	https://t.me/ermaka2022
5	Олексій Кулеба	https://t.me/OleksiyKuleba
6	Представництво Президента України в АР Крим	https://t.me/ppuark
	Верховна Рада України	
1	Верховна Рада України	https://t.me/verkhovnaradaukrainy
	Сили безпеки і оборони	
1	СИРСЬКИЙ	https://t.me/osirskiy
2	Генеральний штаб ЗСУ	https://t.me/GeneralStaffZSU
3	СтратКом ЗСУ	https://t.me/AFUStratCom
4	Міністерство оборони України	https://t.me/ministry_of_defense_ua
5	Начальник ГУР МО України	https://t.me/ChiefUkrDIU
6	Головне управління розвідки МО України	https://t.me/DIUkraine
7	НОВИНИ КОС ЗСУ	https://t.me/KOS_ZSU
8	Командувач Повітряних Сил ЗС України	https://t.me/ComAFUA
9	Повітряні Сили ЗС України / Air Force of the Armed Forces of Ukraine	https://t.me/kpszsuz
10	Олександр Павлюк	https://t.me/Pavliuk_KSV

Таким чином, поширення дезінформації в Україні стало більш комплексним та технологічно просунутим. Поєднання алгоритмічних маніпуляцій, штучного інтелекту для генерації контенту та закритих каналів комунікації робить боротьбу з дезінформацією ще складнішою. В умовах інформаційної війни критичне мислення та фактчекінг залишаються ключовими інструментами захисту суспільства від маніпулятивного впливу.

Одним із ключових механізмів поширення дезінформації є створення емоційно забарвленого контенту, що апелює до страху, гніву чи співчуття. Такий підхід активізує реакцію аудиторії та сприяє швидкому поширенню

неправдивих або маніпулятивних повідомлень. Часто використовується метод перебільшення або викривлення фактів, що робить інформацію більш привабливою та запам'ятовуваною.

Ще одним розповсюдженим механізмом є використання фейкових акаунтів, ботів і тролів у соціальних мережах та месенджерах. Автоматизовані системи або організовані групи користувачів поширюють неправдиву інформацію, масово коментують публікації та створюють ілюзію підтримки певних наративів. Це дозволяє маніпулювати громадською думкою та посилювати розкол у суспільстві.

Маніпуляція заголовками та візуальним контентом є ще одним ефективним механізмом дезінформації. Навіть якщо сам текст новини містить правдиві дані, заголовок може бути спотвореним або сенсаційним, що вводить читачів в оману. Фотографії та відео також можуть бути змінені або вирвані з контексту, щоб створити хибне враження про подію.

Окрім цього, використання псевдоекспертів та фабрикація експертних думок сприяє легітимізації дезінформації. В ефірах телеканалів або у соцмережах часто з'являються люди, які не мають відповідної компетенції, проте висловлюють нібито авторитетні думки, які підтверджують потрібний наратив.

Також важливим механізмом є поширення напівправди – зміщення акцентів або подача окремих фактів без повного контексту. Такий підхід дозволяє створити потрібне враження, залишаючи при цьому простір для виправдання у разі спростування.

Дезінформація активно розповсюджується через закриті групи в месенджерах, що ускладнює її викриття та спростування. У таких групах часто діють адміністратори, які контролюють інформаційний потік та блокують незручні запитання чи альтернативні погляди.

Центр протидії дезінформації при РНБО України спільно з Кібердепартаментом СБУ викрили масштабні мережі, які використовувалися для поширення ворожої дезінформації та маніпуляції

громадською думкою. Ворожі інформаційні операції здійснювалися через ботоферми та анонімні акаунти в соціальних мережах, мережу проросійських Telegram-каналів, фейкові новинні сайти, дезінформаційні кампанії через месенджери та використання штучного інтелекту для фабрикації відео та аудіо [41].

Загалом, механізми поширення дезінформації в Україні поєднують класичні методи пропаганди з новими цифровими технологіями, що робить боротьбу з нею особливо складною.

Висновки до I розділу

У межах теоретичного дослідження пропаганди та дезінформації в Україні було проаналізовано сутність цих явищ, їхні визначальні характеристики та основні різновиди. Дезінформація розглядається як свідомо маніпуляція фактами, контекстом чи джерелами з метою впливу на громадську думку, а пропаганда – як систематичне поширення ідей для формування певних соціально-політичних настанов. Визначено, що дезінформація може мати різні форми, зокрема фейкові новини, частково правдиву інформацію, фальсифікацію документів, дезінформаційні кампанії та діпфейки, які широко використовуються для маніпуляції суспільством.

Окрему увагу було приділено класифікації пропаганди залежно від її цілей і методів впливу. Політична, військова, соціальна, релігійна та комерційна пропаганда відіграють важливу роль у формуванні суспільних настроїв та інформаційного простору. Зокрема, у сучасних умовах військової агресії проти України найбільше поширення отримала політична та військова пропаганда, спрямована як на мобілізацію власного населення, так і на послаблення морального духу супротивника. Крім того, цифрові технології значно розширили можливості поширення маніпулятивного контенту, що потребує ефективних механізмів інформаційної безпеки.

Таким чином, аналіз теоретичних аспектів пропаганди та дезінформації

в Україні свідчить про їхню багатогранність та глибокий вплив на суспільні процеси. Використання новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, як для поширення, так і для боротьби з дезінформацією, вимагає посиленої уваги з боку державних інституцій та громадянського суспільства. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці ефективних механізмів протидії дезінформації, зокрема через інформаційну освіту населення, посилення фактчекінгу та розвиток медіаграмотності.

РОЗДІЛ II

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

2.1 Державна політика України у сфері протидії дезінформації

Державна політика України у сфері протидії дезінформації є невід’ємною складовою національної безпеки та інформаційного суверенітету держави. Вона спрямована на створення ефективних механізмів виявлення, запобігання та нейтралізації маніпулятивного контенту, що становить загрозу демократичним інститутам, суспільній стабільності та міжнародному іміджу країни. У сучасних умовах повномасштабної війни дезінформація стала одним із ключових інструментів гібридного впливу, що використовується з метою дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, дискредитації державних інституцій, підриву довіри громадян до влади та маніпулювання суспільною думкою.

Стаття 17 Конституції України покладає на державу обов’язок щодо недопущення деструктивного впливу дезінформації в межах її юрисдикції, а саме «...забезпечення інформаційної безпеки..», яка є однією із найважливіших функцій держави. Ряд статей Основного закону, так чи інакше стосуються убезпечення чи недопущення негативного впливу від інформації, зокрема статті 31, 32, 34, 40 тощо. Закон України «Про інформацію» серед основних принципів інформаційних відносин закріплює «достовірність і повнота інформації» [23].

Важливим нормативно-правовим актом у сфері інформаційної безпеки і правового врегулювання окремих аспектів дезінформації стала Стратегія інформаційної безпеки [49], яка була прийнята Радою національної безпеки і оборони України 15 жовтня 2021 року та затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року. Стратегія визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі

та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних. Вона передбачає комплексний підхід до боротьби з дезінформацією.

Позитивним перепрофілюванням у питаннях інституційної протидії дезінформації в Україні у період війни на сході України (2014-2022р., що передувала вторгненню РФ до України від 24.02.2022р.), виступає створення Центру протидії дезінформації менш ніж за рік до початку великої війни (19.03.2021р. відповідно Указу Президента України №106). Цей орган виконує стратегічну функцію у виявленні, аналізі та нейтралізації інформаційних загроз, спрямованих на дестабілізацію країни. Центр здійснює моніторинг інформаційного простору, ідентифікує маніпулятивний контент, аналізує тактики і методи інформаційних атак та розробляє відповідні рекомендації для державних органів щодо реагування на такі виклики [41].

Окрему увагу Центр приділяє налагодженню співпраці як із державними інституціями та міжнародними партнерами, так і з представниками медіа, експертного середовища та громадянського суспільства. Такий підхід сприяє створенню ефективної системи координації зусиль усіх зацікавлених сторін у сфері інформаційної безпеки.

Центр покликаний об'єднати всі державні установи, залучені до боротьби з дезінформацією, забезпечуючи єдність інформаційної політики та підвищення ефективності заходів протидії ворожим інформаційним операціям. Його діяльність спрямована на формування комплексної державної стратегії інформаційної безпеки, розвиток системи стратегічних комунікацій, запобігання деструктивним впливам з боку держави-агресора, а також на створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз.

Серед пріоритетних завдань Центру – зміцнення стійкості українського суспільства до дезінформації, підвищення рівня медіаграмотності громадян, розвінчання фейкових наративів та посилення міжнародної співпраці у сфері боротьби з дезінформаційними кампаніями. Водночас одним із ключових напрямів роботи є формування позитивного іміджу України на міжнародній

арені, що сприяє консолідації світової спільноти у протидії інформаційним загрозам і підтримці України в умовах гібридної війни [41].

Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України активно представлений в інтернеті, забезпечуючи доступ громадськості до актуальної інформації та ресурсів для протидії дезінформації. Основною онлайн-платформою є офіційний вебсайт Центру, доступний за адресою <https://cpd.gov.ua/> [41]. На головній сторінці сайту відвідувачі можуть знайти інформацію про місію та діяльність Центру, а також останні новини та аналітичні матеріали, спрямовані на підвищення обізнаності щодо інформаційних загроз. Сайт також містить розділи з корисними ресурсами для громадян, які прагнуть навчитися розпізнавати та протидіяти дезінформації.

Крім того, Міністерство культури та інформаційної політики України реалізує проєкти, спрямовані на розвиток медіаграмотності серед населення, що є важливим елементом у протидії інформаційним маніпуляціям. Підвищення критичного мислення громадян є одним із найефективніших способів протидії інформаційним маніпуляціям, адже воно дозволяє суспільству самостійно розпізнавати фейки, відокремлювати достовірну інформацію від деструктивної пропаганди та зменшувати вплив ворожих наративів. З цією метою МКІП реалізує низку освітніх ініціатив, тренінгів та комунікаційних кампаній, спрямованих на формування навичок безпечного споживання інформації.

2024 рік став важливим для розвитку медіаграмотності, цифрової безпеки, критичного мислення та протидії дезінформації в Україні. У відповідь на сучасні виклики громадські організації, медіа, державні інституції та міжнародні партнери об'єднали зусилля, щоб зміцнити інформаційну стійкість суспільства, реалізувавши широкий спектр інноваційних програм, освітніх ініціатив і креативних проєктів. Результати цих ініціатив є свідченням не лише прогресу в розумінні важливості інформаційної та медійної грамотності, але також і здатності українців адаптуватися до різних умов інформаційної війни

та цифрової епохи. Значний акцент під час запуску цих ініціатив був зроблений на розвитку компетентностей різних вікових і соціальних груп: від підлітків і молоді до старшого покоління та професіоналів у різних галузях.

У «Огляді українських ініціатив з медіаграмотності за 2024 рік» виокремлено наступні ключові досягнення минулого року:

I. Масштабні освітні ініціативи, такі як курси з медіаграмотності, критичного мислення, фактчекінгу та цифрової безпеки, які залучили тисячі українців по всій країні. Інноваційні програми, зокрема щодо розвитку практичних навичок використання штучного інтелекту в різних сферах.

II. Креативні підходи до фактчекінгу та протидії дезінформації, включаючи інтерактивні інструменти, мультимедійні платформи та подкасти.

III. Підтримка національної ідентичності та культурної спадщини через освітні проєкти, які поєднують медіаграмотність із глибоким знанням української культури [34].

Окрім ініціатив Міністерства культури та інформаційної політики, важливу роль у розвитку медіаграмотності та інформаційної безпеки відіграють цифрові освітні проєкти. Сучасні технології дозволяють забезпечити доступ до навчальних матеріалів широкій аудиторії, що особливо актуально в умовах інформаційної війни. У цьому контексті вагомим кроком стало створення освітньої онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта», яку розробило Міністерство цифрової трансформації України. Освітні матеріали спрямовані різну категорію громадян: школярів, держслужбовців, вчителів, медичних працівників, батьків й молоді, для активних та пересічних громадян. Також громадяни, вчителі, медичні працівники та держслужбовці можуть пройти національні курси з тестуванням й в результаті отримати сертифікат.

Важливу роль у сфері медіаграмотності та інформаційної безпеки відіграють недержавні організації, аналітичні центри та громадські ініціативи, які досліджують медіасередовище, проводять освітні кампанії та сприяють підвищенню рівня критичного мислення серед населення. Завдяки їхній діяльності українці отримують доступ до якісних навчальних ресурсів,

аналітики та фактчекінгових проєктів, що допомагають викривати дезінформацію та маніпулятивний контент. Серед таких організацій - IREX, Академія української преси, ГО «Детектор медіа», Фундація Суспільність, Український кризовий медіацентр, «ІнтерньюзУкраїна», Інститут масової інформації, Могиланська школа журналістики, Центр демократії та верховенства права, Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів, науково-популярний журнал «Куншт», освітні онлайнплатформи EdEra та Prometheus, ініціативи з верифікації інформації StopFake, «По той бік новин», VoxCheck та інші.

Також Україна активно розвиває міжнародне партнерство для посилення інформаційної безпеки, обміну досвідом та впровадження найкращих світових практик у сфері боротьби з дезінформацією. В умовах гібридної війни та постійних інформаційних атак співпраця з міжнародними організаціями, урядами інших країн та аналітичними центрами відіграє важливу роль у зміцненні стійкості суспільства до маніпулятивного контенту. Наприклад, Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів працює в Україні вже близько 30 років, підтримуючи проєкти таких донорів, як USAID, Державний департамент США, Посольство США в Україні, Державний департамент Великої Британії, уряд Канади та інші. Сьогодні IREX в Україні реалізує низку програм, які працюють з молоддю для просування публічної дипломатії, зміцнення незалежних медіа та підтримки реформ у партнерстві з громадянським суспільством, міністерствами, органами місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства та громадами.

За час своєї роботи програми IREX в Україні охопили понад 1400 громад у 24 областях і в Криму; співпрацювали з понад 400 національними та регіональними громадськими організаціями; залучили близько 300 партнерів програми «Американський дім»; підтримали понад 2 тисячі випускників у програмах обміну; підтримали 5 тисяч бібліотекарів із 2 тисяч модернізованих громадських бібліотек; навчили критичного сприйняття інформації понад 100 тисяч студентів [34]. Також IREX розробила загальнодоступний онлайн-курс

із медіаграмотності VeryVerified, який є відповіддю та своєрідним щепленням від вірусу дезінформації та пропаганди, а також надає практичні навички медіа та інформаційної грамотності для широкого кола користувачів. Курс доступний трьома мовами та міститься на платформі онлайн-освіти EdEra. Такі проекти отримують підтримку з боку держави та громадянського суспільства, міжнародних партнерів та незалежних донорів, що дозволяє їм розширювати аналітичні можливості, створювати освітні матеріали та співпрацювати зі ЗМІ для підвищення обізнаності громадськості про інформаційні загрози.

Таким чином, державна політика України у сфері протидії дезінформації є комплексною та багаторівневою, поєднуючи законодавчі ініціативи, стратегічні комунікації, розвиток медіаграмотності та співпрацю з міжнародними партнерами. В умовах гібридної війни та інформаційних атак з боку держави-агресора Україна активно вдосконалює механізми інформаційної безпеки, зміцнюючи правове регулювання, посилюючи роль Центру протидії дезінформації, розширюючи освітні програми та підтримуючи незалежні фактчекінгові ініціативи. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню стійкості суспільства до маніпулятивного контенту, захисту національних інтересів та формуванню надійного інформаційного простору.

2.2. Роль громадянського суспільства, ЗМІ та фактчекінгових організацій у протидії інформаційним загрозам

Ефективна протидія інформаційним загрозам потребує активної участі громадянського суспільства, засобів масової інформації та фактчекінгових організацій, оскільки саме вони відіграють ключову роль у виявленні, спростуванні та нейтралізації дезінформації, сприяючи підвищенню рівня медіаграмотності та критичного мислення в суспільстві. Вони мають доступ до перевірених джерел, використовують професійні методики аналізу та

швидко поширюють спростування, тим самим допомагаючи суспільству орієнтуватися в потоці інформації та знижуючи рівень впливу дезінформаційних кампаній.

У сучасних умовах здається цілком очевидним, що ресурсів влади (в особі уряду, виконавчих структур, парламенту, президента тощо) недостатньо для ефективного захисту інформаційного простору країни від зовнішніх та внутрішніх ризиків. Як наслідок, влада змушена звертатися за допомогою до громадських організацій та установ, які часто виступають стратегічним союзником держави. Перш за все, йдеться про громадські організації, профспілки, рухи, громадські групи, аналітичні центри та медіа.

Залучення громадянського суспільства до боротьби з дезінформацією та пропагандою передбачає, перш за все, діяльність певних неурядових установ та організацій. Сьогодні умовно можна виділити три групи інститутів-суб'єктів інформаційної безпеки:

I. Громадські об'єднання, тобто різного роду організації, спілки, асоціації тощо (ГО «Академія національної безпеки», Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології», Центр військово-політичних досліджень);

II. Неурядові аналітичні центри, як позадержавні експертні та наукові установи: Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, Український інститут публічної політики, Центр політико-правових реформ;

III. Недержавні засоби масової інформації, а саме: друковані джерела (журнали, газети), телевізійні канали, радіостанції, інтернет-ресурси (газета «Інформаційний бюлетень», інтернет-видання «Українська правда», телевізійні канали «112.ua», «Перший український інформаційний – 5 канал», «телевізійний канал 24»).

Громадянське суспільство, засоби масової інформації та фактчекінгові організації відіграють ключову роль у протидії інформаційним загрозам, забезпечуючи прозорість, об'єктивність та доступ до достовірної інформації.

У сучасних умовах, коли дезінформація стала потужним інструментом гібридної війни, активна позиція громадськості та незалежних медіа є важливим елементом інформаційної безпеки держави. Громадські організації займаються просвітницькою діяльністю, навчаючи громадян основам медіаграмотності, критичного мислення та навичок розпізнавання маніпулятивного контенту.

Засоби масової інформації, особливо незалежні медіа, відіграють важливу роль у спростуванні фейків та наданні об'єктивної інформації. Вони не лише інформують суспільство, а й виконують функцію аналітики, виявляючи інформаційні загрози та протидіючи пропаганді. Важливим аспектом їхньої діяльності є журналістські розслідування, які викривають дезінформаційні кампанії та механізми їх поширення. Водночас, професійні стандарти журналістики, такі як перевірка фактів та баланс думок, сприяють формуванню довіри до ЗМІ та зміцненню стійкості суспільства перед інформаційними маніпуляціями.

Попри потужний інформаційний тиск, українські медіа активно борються з дезінформацією. Згідно з оглядом Українського інституту медіа та комунікації, кожна з редакцій створює в середньому один-два проєкти, спрямованих на протидію дезінформації, на додаток до відповідного контенту в новинах.

Фактчекінгові організації займають окреме місце у системі протидії дезінформації, оскільки їхня діяльність спрямована на виявлення, перевірку та спростування неправдивих повідомлень.

Фактчек (фактчекінг) - це перевірка реплік політиків та громадських діячів на точність і правдивість. Це сучасний інструмент журналістських розслідувань, який має унікальний концепт, технічні особливості і спрямований на викриття 127 популізму, маніпуляцій, недостовірних фактів у риториці спікерів різного рівня, публікаціях засобів масової інформації.

Наявні фактчекінгові платформи в Україні продовжили активно (іноді — самовіддано) розвінчувати фейки та спростовувати дезінформації з перших

днів повномасштабного вторгнення. Мова про StopFake, VoxCheck, «Без Брехні», «По той бік новин», «Детектор медіа» та інші.

StopFake – ця платформа була заснована у 2014 році з метою боротьби з дезінформацією про Україну. Його засновниками стали випускники Могиллянської школи журналістики та програми для журналістів і редакторів «Digital Future of Journalism». Основною метою проекту активісти називають перевіряння та спростування перекошеної інформації та пропаганди про події в Україні, що поширюють через ЗМІ. Зі слів учасників, діяльність їхньої групи спрямована на збереження України як самостійної та незалежної держави. Окрім впливу пропаганди на Україну, проект також досліджує її методи роботи і в інших країнах: від Сирії і Туреччини до країн ЄС і колишнього СРСР. StopFake перевіряє факти, спростовує фейки та надає аналітичні матеріали про російську пропаганду. Вони також активно працюють над підвищенням медіаграмотності серед населення [37].

У травні 2025 року StopFake спростував кілька показових прикладів дезінформації, які поширювалися через прокремлівські джерела. Зокрема, було викрито фейкову інформацію про начебто масові антиукраїнські протести у Стамбулі, організовані через візит української делегації. Для підтвердження використовувалося фото з іншого заходу, що не мав жодного стосунку до України. Крім того, поширювався фейковий "документ", у якому стверджувалося, що українська влада планує знищити ліси на прикордонних територіях, аби уникнути передачі цих земель Росії. StopFake довів, що жодного офіційного документа з такими формулюваннями не існує, а саме повідомлення є вигадкою, спрямованою на дискредитацію державної політики України.

VoxCheck – фактчекінговий проєкт від VoxUkraine, який спеціалізується на перевірці фактів, пов'язаних з політикою та соціальними питаннями. VoxCheck має розділ «Вокс про війну», у якому спростовують фейки, пов'язані з війною в Україні. Один з цінних аналітичних доробків цієї команди – «Щоденник російської дезінформації» – доступний 10 мовами [38].

VoxCheck задокументував низку фейків, пов'язаних із політичними та воєнними подіями. Наприклад, було спростовано вигадану заяву про нібито підготовку СБУ до атаки на Кримський міст до 9 травня. Офіційні джерела не підтвердили цього факту, а інформація виявилася частиною провокаційної кампанії. Ще одним прикладом стала фейкова новина про нібито звернення Валерія Залужного з вимогою притягнути президента України до відповідальності за провали на фронті. Аналіз показав відсутність будь-яких підтверджень таких заяв, що вказує на навмисне маніпулювання для створення конфлікту між політичним і військовим керівництвом держави.

Широкий резонанс викликала й неправдива інформація про придбання Оленою Зеленською на аукціоні сукні принцеси Діани за \$2,9 млн. Цей фейк був спрямований на дискредитацію першої леді та створення негативного ставлення до представників української влади. VoxCheck не виявив жодних підтверджень цій інформації та довів її повну вигаданість. Усі наведені приклади свідчать про масштабність інформаційних атак, а також про ефективність діяльності фактчекінгових ініціатив, які відіграють важливу роль у зменшенні впливу фейків на суспільство та формуванні критичного мислення громадян [38].

«Без брехні» (Without Lie) є ініціативою, спрямованою на боротьбу з дезінформацією та пропагандою в Україні. Основна мета проєкту полягає в перевірці фактів та спростуванні неправдивої інформації, що поширюється в медіа та соціальних мережах. «Без Брехні» активно співпрацює з журналістами та медіаорганізаціями, надаючи їм інструменти для покращення якості інформації та запобігання поширенню фейків [39].

«НотаЄнота» – окрім навчання критичного мислення через гру (про це буде нижче), ця ініціатива відома своїми спростуваннями в соцмережах та першою спробою класифікувати інформаційні вкиди російсько-української війни в рамках проєкту «Де фейк?» [53].

«По той бік новин» – це незалежна інформаційна кампанія, що займається медіаграмотністю, фактчекінгом та розвитком критичного

мислення. Вона з 2018 року впроваджується «Інститутом розвитку регіональної преси» [35].

Аналітична платформа «Слово і Діло» єдиний в Україні засіб масової інформації, який виконує системний моніторинг обіцянок публічних персон з метою підвищення рівня підзвітності та прозорості влади. На порталі щоденно публікуються найважливіші новини України і світу, коментарі, авторські статті, інфографіка та аналітика на суспільно-політичні теми. За вісім років роботи колектив «Слова і Діла» зібрав понад 40 тис. обіцянок. На порталі можна перевірити рівень відповідальності будь-якого політика / чиновника, дізнатися, які обіцянки він виконав, а які ні, порівняти між собою рівні відповідальності будь-яких політиків. «Слово і Діло» відстежує обіцянки таких посадових осіб: Президент і Адміністрація, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, голови обласних адміністрацій, мери міст. За даними проекту «Слово і Діло», Президент України Петро Порошенко за 4 роки правління дав 320 обіцянок, із яких 41% виконав, 25% ні. Ще 34% зараз перебувають у процесі виконання.

«Детектор медіа» – це медіаресурс, який проводить моніторинг українських ЗМІ, аналізує їхню діяльність та надає рекомендації щодо покращення. Команда ресурсу також займаються фактчекінгом та спростуваннями фейків. Один з аналітичних продуктів – «Хроніки кремлівської дезінформації» [36].

Інститут масової інформації – це організація, яка займається моніторингом медіа, проводить дослідження та надає рекомендації щодо покращення якості журналістики [40]. Ще один напрям роботи – фактчекінг, а з початком повномасштабного вторгнення веде моніторинг воєнних злочинів росії в медійній сфері. Дані спостережень постійно оновлюються.

Фактчекер перевіряє інформацію у відкритих офіційних джерелах. Найголовнішою відмінністю фактчеку від звичайних розслідувань є повна відмова, принципове невикористання в доказовій базі інсайдерської та неофіційної інформації. Для побудови дослідження фактчек користується

тільки офіційними джерелами інформації, як українськими, так і зарубіжними, відповідями на запити в держоргани та зарубіжні інституції. Наприклад, джерельними базами можуть бути ресурси Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку та ін.

Такі ініціативи, як «СтопФейк», VoxCheck та інші, здійснюють моніторинг інформаційного простору, аналізують потенційно небезпечний контент та надають суспільству перевірену інформацію. Крім того, вони взаємодіють із соціальними мережами та технологічними компаніями, допомагаючи маркувати або блокувати фейки. Таким чином, ефективна співпраця громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та фактчекінгових ініціатив сприяє підвищенню інформаційної безпеки та формуванню критичного ставлення громадян до контенту, який вони споживають.

Таким чином, протидія дезінформації в Україні є критично важливим завданням, особливо в умовах інформаційної війни, що ведеться Росією. Громадянське суспільство, засоби масової інформації та фактчекінгові організації відіграють вирішальну роль у протидії інформаційним загрозам, сприяючи оперативному виявленню та спростуванню дезінформації. Завдяки їхній діяльності підвищується рівень обізнаності населення, формується культура критичного мислення, а також зміцнюється інформаційна безпека суспільства. Взаємодія між цими інституціями, їхня незалежність та професійна етика є запорукою ефективної боротьби з маніпуляціями та фейковими наративами.

Значний внесок у протидію дезінформації роблять фактчекінгові ініціативи, які на основі перевірених даних спростовують неправдиві відомості, а також журналісти, що дотримуються стандартів об'єктивності та неупередженості. Водночас громадянське суспільство відіграє важливу роль у підтримці ініціатив із медіаграмотності, підвищуючи здатність громадян критично оцінювати інформацію. Таким чином, ефективна співпраця між

цими суб'єктами сприяє формуванню стійкої до дезінформації медіасфери та зміцненню демократичних цінностей.

2.3. Основні проблеми та виклики у сфері протидії дезінформації в Україні

Україна стикається з низкою серйозних проблем і викликів у сфері протидії дезінформації, зумовлених як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Однією з головних загроз є агресивна інформаційна війна з боку Росії, яка використовує дезінформаційні кампанії для дестабілізації суспільства, підриву довіри до державних інституцій та розпалювання внутрішніх конфліктів. Противник активно використовує соціальні мережі, анонімні телеграм-канали, підконтрольні медіа та агентів впливу, що значно ускладнює боротьбу з фейками.

Сучасні цифрові технології значно прискорили поширення інформації, що стало як перевагою, так і серйозним викликом у боротьбі з дезінформацією. Завдяки соціальним мережам, месенджерам та онлайн-платформам, фейкові новини можуть поширюватися миттєво, охоплюючи мільйони користувачів за лічені години. Алгоритми соціальних мереж сприяють вірусному розповсюдженню емоційно забарвленого та сенсаційного контенту, що робить дезінформаційні кампанії особливо ефективними. При цьому часто дезінформація спеціально спрямована на виклик паніки, підрив довіри до державних інституцій або маніпулювання суспільною думкою.

Особливістю дезінформаційних кампаній є їхня багаторівневність і адаптивність. Вони використовують різні формати – від текстових повідомлень та відео до бот-мереж і дипфейків, що ускладнює їхнє виявлення. Крім того, ворожі інформаційні операції нерідко використовують змішані методи, поєднуючи правдиві факти з маніпулятивними інтерпретаціями, що ускладнює розрізнення правди та вигадки.

Соціальні медіа стали потужним інструментом для поширення дезінформації. Завдяки своїй доступності та швидкості поширення інформації, платформи, такі як Facebook, Twitter, Instagram та TikTok, надають можливість легко розповсюджувати фейкові новини серед широкої аудиторії. Це вимагає від платформ активного втручання у процеси модерації контенту, а також розробки політик для запобігання поширенню неправдивої інформації. У той же час, соціальні медіа можуть бути інструментом для боротьби з дезінформацією, забезпечуючи швидке розповсюдження правдивої інформації та спростування фейків.

Незважаючи на значний розвиток фактчекінгових організацій та ініціатив з протидії дезінформації, їхні можливості залишаються обмеженими. Процес перевірки фактів вимагає значних людських і технічних ресурсів, тоді як потік дезінформації є безперервним і масштабним. Багато фактчекінгових платформ та медіа-організацій стикаються з недостатнім фінансуванням, обмеженою кількістю експертів та проблемами доступу до офіційної інформації, що уповільнює процес спростування фейків. Впровадження автоматизованих систем для моніторингу та аналізу фейків є необхідним, однак вони також потребують значних фінансових та технологічних ресурсів. В умовах гібридної війни Україна стикається з постійними інформаційними атаками, що робить проблему ще більш актуальною та вимагає комплексного підходу до її вирішення.

Ще однією важливою проблемою є недостатній рівень медіаграмотності серед населення. Багато громадян не мають навичок критичного мислення та не вміють перевіряти інформацію, що робить їх вразливими до маніпуляцій. Хоча в Україні реалізуються освітні програми, спрямовані на підвищення медіаграмотності, їхня охопленість поки що обмежена. Крім того, відсутність чіткої законодавчої бази щодо дезінформації створює труднощі у визначенні відповідальності за поширення фейків, особливо в онлайн-просторі.

Викликом також є необхідність посилення співпраці між державою, громадянським суспільством та технологічними компаніями. Соціальні

мережі та месенджери залишаються основними платформами для поширення дезінформації, але їхня модерація часто недостатня. Україна потребує ефективніших механізмів взаємодії з глобальними ІТ-компаніями для оперативного виявлення та блокування ворожого контенту. Крім того, важливо розвивати власні інформаційні ресурси та підтримувати незалежні медіа, щоб протидіяти інформаційній агресії та забезпечити громадянам доступ до перевірених джерел.

Дезінформація постійно змінюється, використовує штучний інтелект, боти, дипфейки та інші технології, що ускладнює її виявлення та нейтралізацію. ChatGPT може швидко створювати переконливий текст на будь-яку тему. Це може бути легко використано для створення фейкових новин, вигаданих історій або навіть наукових досліджень. Про необхідність усвідомлення всіх потенційних ризиків ШІ і як легко він може стати причиною дезінформації з приводу важливих, зокрема і геополітичних тем, свідчить випадок, коли українські медіа опублікували новину про те, що Сербія придбала 20 000 Shahed-136, які начебто замовила в Ірану. Як виявилось пізніше інформація була фейковою, а згенерував її штучний інтелект. Новина про купівлю дронів була поширена на акаунті X (Twitter). На цій сторінці всі новини генерує штучний інтелект. Цікавим є те, що частково новина була правдивою, оскільки 7 серпня Горан Алексич, заступник міністра закордонних справ Сербії, дійсно відвідував Іран. Проте, інформацію про купівлю дронів придумав ШІ [42]. Боротьба проти дезінформації, виготовленої з використанням ШІ, а також врегулювання створення та розвитку ШІ є одними з головних стратегічних завдань держави. Для реалізації цих завдань необхідно вдосконалювати законодавчу базу, яка б забезпечувала ефективне регулювання використання штучного інтелекту в інформаційному просторі, встановлювала чіткі правові механізми для протидії дезінформації та водночас гарантувала дотримання принципів свободи слова.

Таким чином, протидія дезінформації в Україні стикається з низкою проблем і викликів, що ускладнюють ефективне забезпечення інформаційної

безпеки. Серед ключових труднощів – масштабність та швидкість поширення дезінформаційних матеріалів, обмеженість ресурсів для їхнього виявлення та спростування, недостатній рівень медіаграмотності населення, а також зовнішні впливи, спрямовані на маніпуляцію громадською думкою. Крім того, законодавча база потребує удосконалення, щоб ефективно регулювати інформаційний простір без порушення свободи слова.

Висновки до II розділу

Таким чином, державна політика України у сфері протидії дезінформації є комплексною та багаторівневою, поєднуючи законодавчі ініціативи, стратегічні комунікації, розвиток медіаграмотності та співпрацю з міжнародними партнерами. Водночас ефективність цих заходів залежить від їхньої узгодженості, своєчасного оновлення відповідно до змін у методах поширення дезінформації, а також від забезпечення балансу між захистом інформаційного простору та збереженням демократичних принципів, зокрема свободи слова.

Важливу роль у протидії інформаційним загрозам відіграють громадянське суспільство, засоби масової інформації та фактчекінгові організації. Саме ці суб'єкти здійснюють оперативний моніторинг інформаційного середовища, викривають фейки та маніпуляції, підвищують рівень медіаграмотності населення. Ефективна взаємодія між державними структурами та незалежними організаціями сприяє швидкому реагуванню на інформаційні атаки та зниженню їхнього впливу на суспільну думку.

Водночас боротьба з дезінформацією в Україні стикається з низкою проблем і викликів, серед яких – масштабність та швидкість поширення фейкових матеріалів, обмеженість ресурсів для їхнього виявлення та спростування, необхідність удосконалення законодавчого регулювання інформаційного простору.

РОЗДІЛ III

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Покращення інформаційної грамотності населення та розвиток медіаосвіти

У сучасному суспільстві медіаграмотність набуває особливої значущості через стрімкий розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, та поширення соціальних медіа. Ці фактори сприяють збільшенню обсягу інформації, що циркулює в суспільстві, та ускладнюють процес її критичного осмислення. Для України питання медіаграмотності є надзвичайно актуальним у контексті триваючої війни. Агресор систематично використовує медіа для поширення дезінформації та пропаганди, прагнучи маніпулювати громадською думкою, дискредитувати державні інституції, дезорієнтувати

населення щодо реальної ситуації на фронті, залякати громадян, спровокувати внутрішні конфлікти та знизити рівень міжнародної підтримки України.

У таких умовах підвищення рівня медіаграмотності населення стає критично важливим завданням. Медіаосвіта сприяє формуванню критичного мислення, здатності аналізувати та оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протидіяти пропагандистським впливам. Впровадження систематичних освітніх програм з медіаграмотності, починаючи зі шкільного рівня та продовжуючи впродовж усього життя, є необхідною умовою для зміцнення інформаційної безпеки держави та стійкості суспільства до інформаційних загроз. У цьому контексті публічні бібліотеки України відіграють ключову роль у покращенні інформаційної грамотності населення та розвитку медіаосвіти.

У сучасному інформаційному суспільстві, коли потоки інформації зростають у геометричній прогресії, а інформаційний простір насичений як достовірними, так і фейковими повідомленнями, питання медіаграмотності набуває особливого значення. У цьому контексті бібліотеки традиційно виступають важливими освітніми та інформаційними центрами, що робить їх ідеальними платформами для реалізації медіаосвітніх ініціатив. Бібліотеки не лише забезпечують вільний доступ до інформаційних ресурсів, а й організовують просвітницькі заходи, спрямовані на формування критичного мислення серед користувачів.

Зарубіжний досвід демонструє ефективність різноманітних підходів та програм, які реалізуються бібліотеками для досягнення цієї мети. Наприклад, в Австралії, яка входить до трійки країн-лідерів у сфері медіаосвіти, саме бібліотеки належать до числа найкраще оснащених та найбільше кваліфікованих організацій у цьому. Австрійські публічні бібліотеки активно співпрацюють із загальнодержавними установами медіаосвіти, реалізуючи спільні проекти, спрямовані на підвищення рівня медіа- та інформаційної культури громадян. Ця співпраця включає організацію тренінгів, семінарів та надання доступу до ресурсів, що сприяють розвитку критичного мислення та

навичок роботи з інформацією. Також з діяльністю публічних бібліотек Австралії найчастіше асоціюється поняття «інформаційна грамотність» тому, що дані установи займаються різними питаннями комп'ютерної грамотності, використанням інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), впровадження електронних послуг для громадян [55, с. 177].

Активно займається питаннями медіаосвіти Фінська бібліотечна асоціація, зосереджуючи свої зусилля на вдосконаленні методик навчання роботі з медіа для представників усіх вікових груп, особливо у невеликих муніципалітетах, де бібліотеки часто є єдиними культурними центрами для дітей і молоді. Також й п бібліотеки Фінляндії підтримують медіаосвіту в різних напрямках – від інформаційної та медіаграмотності до ігрової грамотності, навичок роботи з соціальними медіа та знань з авторського права. Щоденна робота бібліотекарів включає консультування користувачів щодо пошуку, перевірки та керування інформацією, проведення ІТ-курсів і організацію тематичних заходів, зокрема ігрових вечорів. Яскравим прикладом є уроки медіаосвіти для дошкільнят у публічній бібліотеці міста Тампере, де діти за допомогою спеціально розробленої освітньої гри «Бібліотечний кіт на шляху до медіа» вчать орієнтуватися в інформаційному просторі, розпізнавати різні види ЗМІ та розрізняти факт від судження [55, с. 178-179].

Усвідомлення цінності бібліотек як фізичного, соціального та інтелектуального простору в цифрову епоху прийшло до професійної спільноти бібліотекарів відносно нещодавно. Сьогодні бібліотека – це не лише місце зберігання книг, а й осередок розвитку медіа- та інформаційної культури. Особливе значення в умовах трансформації «освітнього ландшафту» має поява нової ролі бібліотекаря – як медіаосвітняка або навіть педагога-бібліотекаря, який навчає користувачів навичкам критичного аналізу інформації, вмінню перевіряти достовірність джерел, формуванню медіаімунітету до пропаганди, маніпуляцій і фейків.

Бібліотечні установи України є осередками розвитку медіаосвіти, медіаекології та медіаграмотності. Вони надають підліткам, молоді та дорослому населенню широкий доступ до інтернету та цифрових технологій. У зв'язку з цим, важливою є участь бібліотек у формуванні цифрових компетентностей і навичок безпечного та свідомого споживання медіаконтенту. Сучасний бібліотекар може допомогти молодим людям навчитися «здоровому» медіаспоживанню, надавати поради щодо розпізнавання фейків, оцінювання достовірності онлайн-ресурсів, використовувати фактчекінгові інструменти та критично осмислювати інформацію [43].

Вагомим кроком у розвитку медіаосвіти в бібліотечному середовищі України стала співпраця з Академією української преси, яка з 2014 року активно працює з бібліотеками в царині медіаграмотності. Організація усвідомила, що однією з ключових місій сучасної бібліотеки є допомога користувачам різного віку навчитися компетентно споживати медіаінформацію та створювати власні медіапродукти. Ця діяльність стала особливо актуальною у зв'язку з інформаційною агресією Росії проти України, яка внесла суттєві корективи у зміст і мотивацію медіаосвіти, зокрема — акцент на формування імунітету до дезінформації, пропаганди та психологічного впливу на громадську свідомість. У 2019 році Академія української преси видала посібник «Практична медіаграмотність для бібліотек», що став важливим інструментом для бібліотекарів у цій царині [11].

Сьогодні серед основних напрямів медіаосвітньої діяльності бібліотек виокремлюють:

- забезпечення інформаційної безпеки, зокрема навчання користувачів захисту особистих даних в інтернеті;
- формування навичок пошуку та перевірки достовірності інформації;
- навчання нормам етичної поведінки в мережі;

- розвиток критичного мислення, інформаційної культури та медіакомпетентностей.

Медіаосвітня діяльність реалізується в бібліотеках у найрізноманітніших формах: тренінгах, виставках, вебінарах, створенні блогів, сайтів, буклетів, практичних посібників, а також проведенні конкурсів з медіаграмотності.

З огляду на нові виклики, що постали перед українським суспільством у контексті збройної агресії та інформаційного тиску, бібліотеки дедалі частіше переосмислюють свою місію та функції. Вони перетворюються на активні осередки інформаційного захисту, формуючи у громадян навички критичного аналізу, розпізнавання фейків та протидії маніпуляціям. У цьому контексті особливої актуальності набувають практичні підходи до покращення інформаційної грамотності населення та розвиток медіаосвіти, які можуть бути реалізовані в умовах обмежених ресурсів, зокрема — для жителів малих населених пунктів України. Відтак, доцільно звернути увагу на конкретні кейси та рекомендації щодо розгортання медіаосвітньої діяльності на базі публічних бібліотек.

В умовах цифрової трансформації та гібридної війни жителі малих населених пунктів України часто не мають доступу до якісної медіаосвіти. Одним із ефективних рішень є створення локальних центрів медіаграмотності на базі публічних бібліотек. Бібліотеки як соціальні хаби здатні забезпечити доступ до інтернету, організовувати навчання, залучати місцевих експертів і волонтерів. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання в січні 2020 року Меморандуму про співпрацю між Міністерством цифрової трансформації України та ВГО «Українська бібліотечна асоціація» щодо розвитку цифрової грамотності в межах національного проєкту «Дія. Цифрова освіта». У тому ж році було започатковано Мережу хабів цифрової освіти, в якій бібліотеки стали ключовими осередками. Для підтримки цієї ініціативи експертами ВГО Українська бібліотечна асоціація було підготовлено практичний посібник, який допомагає бібліотекам швидко й ефективно

створити або вдосконалити діяльність Хабу цифрової освіти, використовуючи накопичений досвід та уникаючи типових помилок [6].

З метою покращення інформаційної грамотності населення та розвитку медіаосвіти в Україні доцільно активізувати розбудову таких хабів у малих містечках і сільських громадах, де бібліотеки часто залишаються єдиними доступними осередками неформальної освіти, цифрової підтримки та культурного розвитку. Саме в таких умовах бібліотеки здатні відігравати провідну роль у формуванні критичного мислення, цифрових навичок і стійкості до інформаційних загроз серед найменш захищених категорій населення. Бібліотеки можуть слугувати ефективним майданчиком для організації позакласних клубів медіаграмотності, інтерактивних виставок, тематичних кінопереглядів, зустрічей з журналістами, медіаекспертами та фактчекерами, що сприятиме поглибленню знань користувачів у сфері сучасних медіа, розвитку навичок критичного мислення, аналізу інформаційних повідомлень і протидії дезінформації.

Особливу увагу в процесі медіаосвітньої діяльності варто приділяти вразливим категоріям населення, зокрема людям старшого віку, які найчастіше не мають достатнього рівня цифрових навичок і критичного ставлення до інформації з мережі. Саме ця вікова група є однією з найбільш уразливих до дезінформації, фейків та маніпулятивного контенту. У цьому контексті бібліотеки можуть відігравати ключову роль у формуванні базових навичок цифрової безпеки серед літніх користувачів.

Літні люди часто стають жертвами фейків та онлайн-шахрайства. Бібліотеки – ідеальний простір для проведення тренінгів за програмою "Безпечний інтернет 60+", в яку можна включити інформацію з основ безпечної навігації в мережі; алгоритм виявлення фейкових новин; інструментів захисту персональних даних.

Національна інформаційна кампанія, що спрямована на підвищення стійкості населення до фейкових повідомлень, є важливою умовою інформаційної безпеки. З метою підвищення рівня медіаграмотності

населення, формування критичного мислення та посилення здатності громадян протистояти дезінформації, доцільним є впровадження просвітницької кампанії під назвою «Стійкі до фейків – сильні в інформаційній війні». Бібліотеки – партнери такої кампанії на місцевому рівні: вони можуть поширювати матеріали, проводити вікторини, інтерактивні ігри, організовувати зустрічі з медіаекспертами.

Таким чином, у сучасних умовах протидії поширення дезінформації та пропаганди в інформаційному просторі України, питання покращення інформаційної грамотності населення та розвитку медіаосвіти набуває стратегічного значення. Бібліотеки, як доступні й відкриті соціокультурні інституції, відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи не лише доступ до надійної інформації, а й створюючи можливості для навчання, саморозвитку й формування критичного мислення громадян різного віку. Практика створення хабів цифрової освіти, реалізація цільових кампаній, таких як «Стійкі до фейків – сильні в інформаційній війні», та залучення новітніх технологій у роботі бібліотек є вагомими інструментами підвищення рівня медіаграмотності. Таким чином, ефективна взаємодія державних, громадських та освітніх інституцій у партнерстві з бібліотеками створює підґрунтя для формування стійкого, інформованого та відповідального медіаспоживача в Україні.

3.2. Використання цифрових інструментів та штучного інтелекту для боротьби з дезінформацією

Швидкість і масштаб поширення неправдивих повідомлень у соціальних мережах, месенджерах та онлайн-медіа ускладнюють їх своєчасне виявлення традиційними засобами. У цьому контексті особливого значення набуває застосування цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту, здатних оперативно аналізувати великі обсяги інформації, виявляти фейки, визначати джерела маніпуляцій та моделювати ризики інформаційних атак.

Автоматизовані системи аналізу даних, засновані на алгоритмах машинного навчання, дозволяють швидко аналізувати величезні обсяги інформації. Дані системи здатні виявляти закономірності, типові для фейкових новин, наприклад, емоційно забарвлену лексику, аномальне поширення новин чи дублювання контенту в різних джерелах. Нейромережі дозволяють ефективно виявляти та класифікувати зображення і відео, що піддавалися монтажу чи deepfake-технологіям.

В Україні з 2023 року реалізується пілотна програма моніторингу інформаційного простору на основі штучного інтелекту, започаткована Центром стратегічних комунікацій. Ця програма автоматично сканує соціальні мережі, новинні ресурси, блоги та месенджери для виявлення маніпулятивних повідомлень, дезінформації або інформаційно-психологічних операцій [17].

Штучний інтелект активно застосовується для створення інтерактивних ботів у месенджерах (Telegram, Discord, Facebook Messenger). Ці боти здатні миттєво аналізувати повідомлення користувачів та визначати ступінь правдивості новин, які надсилаються на перевірку. В Україні такі боти вже використовуються організаціями StopFake і VoxCheck, що дозволяє кожному швидко отримати відповідь щодо достовірності сумнівної інформації StopFake Bot.

Майбутнє застосування штучного інтелекту у сфері боротьби з дезінформацією включає:

- розвиток адаптивних нейромереж, які автоматично навчатимуться нових типів маніпуляцій;
- створення єдиної національної платформи інтеграції ШІ-рішень для оперативного моніторингу та спростування фейків;
- міжнародну співпрацю з обміну технологіями та алгоритмами для боротьби з інформаційними загрозами.

Потенціал цифрових технологій і штучного інтелекту не обмежується лише державними ініціативами чи діяльністю фактчекінгових організацій. В умовах децентралізації та зростання ролі місцевих громад, важливо

інтегрувати цифрові рішення і в діяльність освітніх та культурних інституцій, зокрема бібліотек. Завдяки відкритості, довірі громади та широкому охопленню різних вікових груп, бібліотеки мають унікальну можливість застосовувати цифрові рішення для навчання громадян основам критичного сприйняття інформації, навичкам перевірки фактів і безпечного користування цифровим середовищем. У поєднанні з просвітницькими форматами, такими як тренінги, клуби медіаграмотності чи індивідуальні консультації, використання інструментів штучного інтелекту може значно підсилити здатність бібліотек протидіяти дезінформації та формувати інформаційно стійке суспільство.

Бібліотечні установи України можуть суттєво посилити ефективність впровадження цифрових технологій у боротьбі з дезінформацією. Зокрема, бібліотеки можуть:

- організовувати тренінги та воркшопи з використання ШІ-інструментів;
- забезпечувати доступ до спеціалізованого програмного забезпечення;
- популяризувати чат-боти та сервіси фактчекінгу серед різних вікових груп населення;
- створювати спеціальні зони для роботи з ШІ-системами й інтерактивними інструментами перевірки інформації.

Таким чином, застосування цифрових інструментів та штучного інтелекту відкриває нові можливості для ефективного протистояння дезінформації. Завдяки інтеграції таких технологій у практику медіаграмотності Україна здатна посилити свою інформаційну безпеку та забезпечити стійкість суспільства до маніпулятивних впливів у цифрову епоху.

Висновки до III розділу

Питання інформаційної безпеки в сучасних умовах набуває особливої стратегічної важливості для України, з огляду на триваючу військову агресію, масштабну дезінформацію та постійні інформаційно-психологічні впливи. Успішний розвиток цієї сфери потребує комплексного підходу, який включає як державні ініціативи, так і активну участь громадянського суспільства, освітніх і культурних інституцій.

Ключовими напрямками перспективного розвитку є впровадження інноваційних цифрових технологій і систем штучного інтелекту для моніторингу та протидії фейкам, розвиток національних платформ перевірки фактів, активізація міжсекторальної співпраці та міжнародного обміну досвідом. Важливою складовою залишається підвищення рівня медіа- та інформаційної грамотності серед населення, зокрема через діяльність бібліотек як локальних хабів інформаційної безпеки.

Подальше посилення інформаційної стійкості України має ґрунтуватися на поєднанні технічних рішень, освітніх програм, нормативно-правового регулювання та розвитку критичного мислення у громадян. Такий підхід дозволить сформувати ефективну модель інформаційної безпеки, здатну адаптуватися до нових викликів та гарантувати стабільність і захищеність інформаційного простору держави.

ВИСНОВКИ

У процесі написання кваліфікаційної роботи було досягнуто її мети, яка полягає у вивченні теоретичних засад феномена дезінформації та пропаганди в інформаційному просторі України, особливостей процесу протидії цим явищам та обґрунтувати перспективні напрями зміцнення інформаційної безпеки через розвиток медіаосвіти, підвищення рівня інформаційної грамотності та впровадження цифрових технологій й інструментів штучного інтелекту. Основні результати дослідження узагальнено у таких висновках:

1. Теоретичним підґрунтям до розуміння досліджуваної проблеми стали законодавчі та нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних дослідників з проблем дослідження дезінформації та пропаганди, нормативно-довідкова література, інформаційні ресурси мережі Internet тощо. Проаналізовано сутність понять «*дезінформація*» та «*пропаганда*» у сучасному науковому дискурсі, встановлено, що обидва явища є складовими гібридної війни та активно використовуються як інструменти інформаційного впливу. Виявлено, що дезінформація розглядається як свідома маніпуляція фактами, контекстом чи джерелами з метою впливу на громадську думку, а пропаганда – як систематичне поширення ідей для формування певних соціально-політичних настанов.

2. Дезінформація та пропаганда є потужними інструментами впливу на масову свідомість. Дезінформація спрямована на створення хибної реальності, тоді як пропаганда може мати як маніпулятивний, так і просвітницький характер. У сучасному світі інформаційні технології значно посилили ефективність обох явищ, що робить критичне мислення необхідною навичкою для протидії маніпулятивному впливу на суспільство.

3. Серед основних каналів та механізмів поширення дезінформації в Україні виокремлено соціальні мережі, месенджери, проросійські медіа та анонімні інформаційні ресурси. Встановлено, що інформаційні атаки є системними та спрямованими на дестабілізацію внутрішньої ситуації, особливо в умовах воєнного конфлікту.

4. Державна політика України у сфері протидії дезінформації є комплексною та багаторівневою, поєднуючи законодавчі ініціативи, стратегічні комунікації, розвиток медіаграмотності та співпрацю з міжнародними партнерами. Водночас ефективність цих заходів залежить від їхньої узгодженості, своєчасного оновлення відповідно до змін у методах поширення дезінформації, а від їх адаптивності до змін у цифровому середовищі.

5. Значний внесок у протидію інформаційним загрозам здійснюють інститути громадянського суспільства, мас-медіа та фактчекінгові ініціативи. Вони виконують функції постійного моніторингу інформаційного простору, своєчасно виявляють дезінформаційні матеріали, викривають маніпулятивні повідомлення та активно сприяють підвищенню рівня медіаграмотності серед населення. Злагоджена співпраця між державними органами та незалежними структурами забезпечує оперативну реакцію на інформаційні виклики та зменшує їхній деструктивний вплив на громадську свідомість.

6. Основними викликами у сфері протидії дезінформації залишаються високі темпи поширення фейків, обмеженість ресурсів для їх спростування, недосконалість законодавчого регулювання інформаційного простору та недостатній рівень критичного мислення серед частини громадян.

7. Розвиток медіаосвіти та інформаційної грамотності визнано важливим чинником підвищення суспільної стійкості до дезінформації. К Особливої уваги потребують освітні ініціативи для різних вікових груп, особливо в малих громадах, які можуть реалізовуватись через інститути культури, зокрема публічні бібліотеки як локальні центри інформаційної безпеки.

8. Перспективним напрямом боротьби з дезінформацією є впровадження цифрових технологій і штучного інтелекту. Автоматизовані системи моніторингу, інструменти машинного навчання та платформи для перевірки фактів мають потенціал підвищити ефективність реагування на інформаційні загрози, за умови дотримання етичних та правових норм. Особливу роль у цьому процесі можуть відігравати бібліотеки як локальні осередки медіаосвіти. Завдяки відкритості, довірі громади та широкому охопленню різних вікових груп, бібліотеки мають унікальну можливість застосовувати цифрові рішення для навчання громадян основам критичного сприйняття інформації, навичкам перевірки фактів і безпечного користування цифровим середовищем. Вони здатні інтегрувати цифрові рішення у формати просвітницької діяльності – тренінги, воркшопи з використання ІІІ-інструментів, клуби медіаграмотності – що сприятиме формуванню інформаційної стійкості громадян на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Countering disinformation. The United Nations. 2022. URL: <https://www.un.org/en/countering-disinformation>
2. Disinformation: English meaning. Cambridge Dictionary. 2007. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/disinformation>
3. Handbook on good practice in countering disinformation at local and regional level. European Committee of the Regions. 2022.
4. Адаптація законодавства ЄС у сфері штучного інтелекту до виборчих процесів: шлях для України URL: <https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2025/01/ifes-ukraine-artificial-intelligence-ukr.pdf>
5. Березанська І., Плужник, О., Дуда В. Бібліотеки України в умовах російсько-української війни: нові виклики та напрями діяльності. *Український літопис*. № 4. 2025. С. 18-26.
6. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти : практичний посібник / авториукладачі: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко ; заг. ред. Я. Сошинської ; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; Проект підтримки Дія. Електрон. вид. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. 116 с.

7. Бондаренко С. Ю. Негативні наслідки та шляхи протидії дезінформації в соціальних мережах як масовому негативному явищу. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф.* 2023. С. 200-204.
8. Варга Т.М. Дезінформація та пропаганда як інструменти ведення гібридної війни росії проти України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 6 . 2024. С . 526-531
9. Васильєва Н. В. Пропаганда як складова інформаційно-комунікативної політики і загроза національній безпеці. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. № 2. 2022. С. 34-41.
10. Вебінар-презентація «Інформаційні вкиди російсько-української війни» URL: <https://www.prostir.ua/event/vebinar-prezentatsiya-informatsijni-vkydyrosijsko-ukrajinskoji-vijny/>
11. Власюк О. Практична медіа грамотність для бібліотек URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Mediahramotnist_dlya_bibliotek_AUP_2019.pdf
12. Гапій В.Е. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людини в сучасній Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 636–641.
13. Головка А. А. Інститути громадянського суспільства в системі інформаційної безпеки України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. 2015. № 3/4 (27/28). С. 13–16.
14. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. – ГО «Український інститут медіа та комунікації». 2023. 66 с.
15. Гранчак Т. Бібліотечно-інформаційна діяльність і медіаграмотність. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 3. С. 40-43.
16. Гринів В. Meta VS ШІ: як компанія планує боротися з дезінформацією URL: <https://speka.media/meta-vs-si-yak-kompaniya-planuje-borotis-z-dezinformacijeyup6m8kw>
17. Дашко І. М., Череп О. Г., Калюжна, Ю. В., Малтиз В. В., Михайліченко Л. В. Штучний інтелект як інструмент протидії дезінформації в умовах війни:

досвід та перспективи застосування в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. (7). URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/185/198>

18. Дубова Д. В. Фейки, пропаганда, дезінформація та виборчий процес: як нам захистити демократичні практики? Київ: ТОВ «Видавництво Сталь». 2019. 254 с.

19. Дунаєва Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 73–78.

20. Дяковський О.С., Габрелян А.Ю. Основні засади та принципи протидії дезінформації. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 30–36.

21. Дятковський О. Діяльність суб'єктів публічної влади в системі протидії дезінформації: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2023. С. 775- 778

22. Закон України «Про доступ до публічної інформації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

23. Закон України «Про інформацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

24. Закон України «Про медіа» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

25. Закон України «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

26. Канали поширення дезінформації URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/disinformation-types-tools-and-protection/>

27. Кривцов, В. Ю. Інформаційні заходи оборони держави в сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С.30-33.

28. Кушнір І.П., Адамчук С. В. Протидія дезінформації: організаційно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 1. 2025. С. 470-475

29. Літвінчук І. С. Дезінформація в соціальних мережах: алгоритми

протидії. *Теорія та історія соціальних комунікацій. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1 Ч. 2 2023. С. 181-186

30. Лучко Ю. І. Роль технологій штучного інтелекту в поширенні та боротьбі з дезінформацією. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф.* (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.). 2023. С. 104-106.

31. Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник. Навчальне видання. / Ю. М. Зоря, Н. М. Степанова, В. І. Потапова / За редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с.

32. Мельник Ю. Вплив дезінформації на державну інформаційну політику: вітчизняний та зарубіжний досвід. *«Філософія та політологія в контексті сучасної культури»*. 2023. Т. 15, № 2. С. 114-119

33. Найдьонова Л. А. Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД. 2023. 68 с.

34. Огляд українських ініціатив з медіаграмотності за 2024 рік URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/zvit-ukr-inicziatyv-z-mediagramotnosti.pdf>

35. Офіційний сайт «По той бік новин». URL: <https://behindthenews.ua/>

36. Офіційний сайт «Детектор медіа». URL: <https://disinfo.detector.media>

37. Офіційний сайт StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>

38. Офіційний сайт VoxCheck. URL: <https://russiandisinfo.voxukraine.org/>

39. Офіційний сайт Без брехні. URL: <https://without-lie.info/>

40. Офіційний сайт Інститут масової інформації URL: <https://imi.org.ua/>

41. Офіційний сайт Центру протидії дезінформації URL: <https://cpd.gov.ua/>

42. Офіційний сайт Центру стратегічних комунікацій URL: <https://spravdi.gov.ua/>

43. Передерій І., Гула, Р. Потенціал бібліотек в інформаційних війнах сучасності (за досвідом російсько-українського протистояння). *Стратегії розвитку бібліотек*. 2024. С. 41–45

44. Поліковська Ю. Людям складно виявляти дезінформацію, створену ШІ. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32314/2023-06-30-lyudyam-skladno-vyyavlyaty-dezinformatsiyu-stvorenu-shi-doslidzhennya/>

45. Посібник з протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/announcement/posibnyk-z-protydiyi-dezinformacziyi/>

46. Савіцька Н., Юрчак І. Сучасні підходи до виявлення та протидії дезінформації в інформаційних системах: аналіз та вдосконалення URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/32213/10.pdf>

47. Самчинська О. Дезінформація: поняття та сутність. *Адміністративне право і процес*. 2022. 3(38) 32-45.

48. Слободянюк А.О. Роль бібліотек у формуванні медіаграмотності населення. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024. С.114-117.

49. Стратегія інформаційної безпеки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

50. Тімашов В., Ніколаєва Л., Михайличенко В. Правовий захист суспільства від дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. 6, 288-293.

51. Український медіаландшафт 2022-2024. Зміни в медіа під час повномасштабного вторгнення : аналітичний звіт / Штурхецький. С., Погорелов О., Чернявський С. Томіленко С., Мороз В, Бідочко Л. К.: Центр вільної преси, 2024. 104 с.

52. Фейки, пропаганда, дезінформація та виборчий процес: як нам захистити демократичні практики? : аналітична доповідь / [Дубов Д. В., Корецька І. О., Баровська А. В., Гнатюк С. Л., Ожеван М. А., Ісакова Т. О., Черненко Т. В., Ковальова О., Яковлев М. В., Шулімов С. Ф., Суслов А. І. ; за

заг. ред. Дубова Д. В.] ; Школа політичної аналітики НаУКМА, Національний інститут стратегічних досліджень. - Київ : Сталь, 2019. - 256 с.

53. Фейсбук-спільнота «НотаЄнота». URL:
<https://www.facebook.com/notaenota1/>

54. Штучний інтелект і дезінформація: можливості та ризики в умовах війни URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3691961-stucnij-intelekt-idezinformacia-mozlivosti-ta-riziki-v-umovah-vijni.html>

55. Яворська, Т. М. Формування медіа- та інформаційної культури: зарубіжний досвід публічних бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 38–46.